

Checklist

Aanpak staartbijten bij (biologische) varkens

Marc Bracke¹, Herman Vermeer¹, Martien Bokma¹, Carola van der Peet¹, Liesbeth Bolhuis², Jan Leeijen³
¹ Wageningen UR Livestock research ² WU Isg Adaptatiefysiologie ³ De Groene Weg

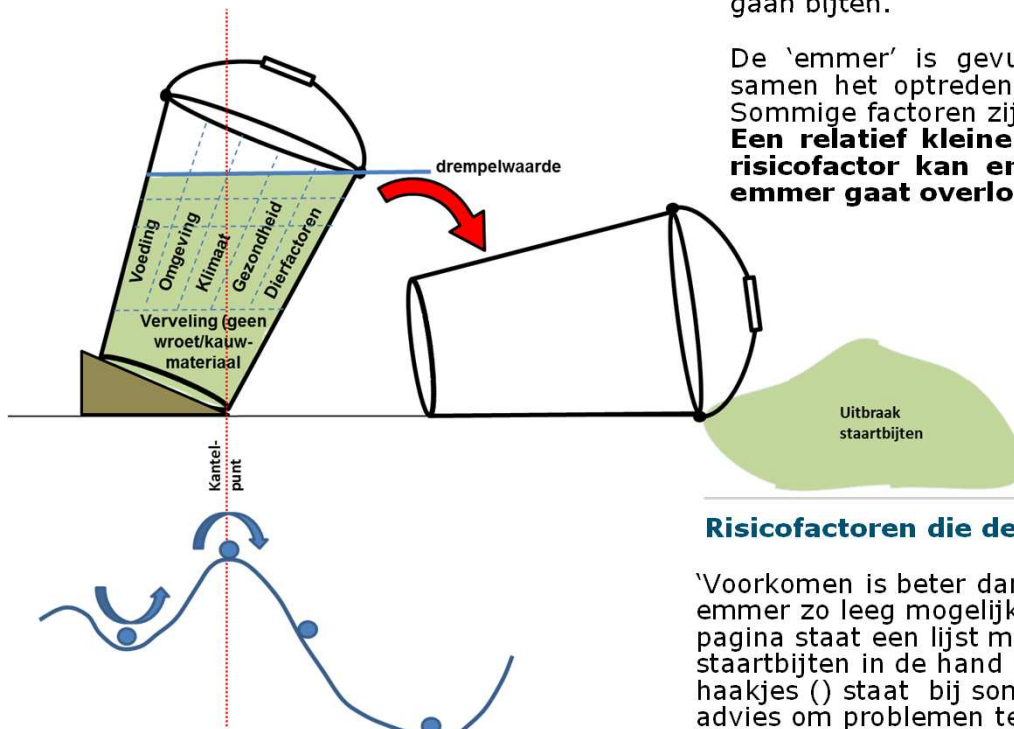
Achtergrond

Voor 2010 werd staartbijten in de biologische varkenshouderij incidenteel en soms bij vlagen gezien. Bij een aantal varkenshouders komt het sindsdien vaker voor.

Staartbijten, maar ook bijten en kauwen op oren, poten en flanken zijn beschadigende gedragingen die voortkomen uit het natuurlijke (voedsel-)zoekgedrag van varkens. Beschadigend gedrag neemt toe als varkens onvoldoende geschikt wroet- en kauwmateriaal tot hun beschikking hebben. Onder invloed van stress en suboptimale omstandigheden kan het verder toenemen. Allerlei vormen van verminderd welzijn kunnen de 'emmer' doen overlopen of zelfs doen omvallen. Staartbijten kan gemakkelijk escaleren: in rap tempo worden de staarten van meerdere dieren aangevreten en kunnen verschillende varkens zelf ook gaan bijten. Staartwonden raken gemakkelijk ontstoken, waardoor de groei achterblijft. De bijters blijven gedurende hun hele leven sneller geneigd om weer opnieuw te gaan bijten.

De 'emmer' is gevuld met risicofactoren die samen het optreden van staartbijten bepalen. Sommige factoren zijn belangrijker dan andere. **Een relatief kleine verslechtering van een risicofactor kan er al voor zorgen dat de emmer gaat overlopen en omvalt!**

Figuur 1 Staartbijten: een kwestie van evenwicht

Risicofactoren die de emmer doen overlopen

'Voorkomen is beter dan genezen': houd de emmer zo leeg mogelijk! Op de volgende pagina staat een lijst met risicofactoren die staartbijten in de hand kunnen werken. Tussen haakjes () staat bij sommige risicofactoren een advies om problemen te voorkomen. Loop deze lijst zorgvuldig langs en pas uw bedrijfsvoering waar nodig aan.

Risicofactoren voor staartbijten

Voeding:

- Abrupte voerovergang* (moet geleidelijk zijn en niet plaatsvinden op momenten van stress, zoals bij spenen of opleg in vleesvarkensstal)
- Hapering in het voersysteem* (snel repareren; goed onderhoud)
- Beperkte voeding* (vuistregel: laat gespeende biggen niet > 1 uur zonder voer zitten)
- Suboptimale voersamenstelling* (denk aan eiwit, mineralen, mycotoxinen e.d.)
- Slechte waterkwaliteit* (zorg voor schone leidingen)
- Te weinig vreet- of drinkplaatsen* (hoe meer varkens tegelijk kunnen vreten en drinken, hoe beter)

→ 'Vreten moet een feestje zijn!'

Omgeving

- Onvoldoende hokverrijking* (wees kritisch op bestaande 'speeltjes'; ververs en wissel speeltjes regelmatig)
- Overbezetting of dubbel opleggen* (doe dit niet)
- Mengen van dieren* (houd tomen zo veel mogelijk bij elkaar)
- Grotere groepen* (staartbijten kan zich verspreiden in de groep, dus grotere groepen geeft meer risico: overleg met uw bedrijfsadviseurs)
- Onrust door bv. lawaai* (mogelijk ook door voor ons niet hoorbare tonen), *minder goede mens-dier relatie*, *insectenbeten of lekstroom* (beperk lawaai, vermijd angst bij de dieren; optimaliseer de ongediertebestrijding; check uw elektra)
- Functiegebieden onvoldoende gescheiden* (zorg voor goede looplijnen voor varkens in het hok)

Klimaat

- Slecht microklimaat* (zorg voor goede luchtcirculatie in de onderkomens en zorg dat alle dieren er in kunnen liggen)
- Hokbevuiling* (voorkom nat/bevuild stro, niette kleine of te weinig biggen opleggen in een te groot hok)
- Suboptimale relatieve vochtigheid*
- Temperatuurschommelingen*
- Onvoldoende ventilatie* (zorg dat de varkens voldoende frisse lucht hebben)
- Koude luchtval/tocht* (vermijden, tochtgaten dichten)

- Ligplaats is niet comfortabel* (zorg voor een schoon en droog ligbed en een lokale warmtebron voor jonge gespeende biggen)
- Oververhitting, waardoor varkens zich onvoldoende kunnen koelen* (met een douche maakt u enig zoelen mogelijk).
- Klimaat wordt niet regelmatig doorgemeten* (laten doen volgens vast meetprotocol)

Gezondheid

- Een suboptimale diergezondheid op het bedrijf* (stel samen met uw dierenarts en voer voorlichter een diergezondheidsplan op, inclusief knelpuntenanalyse en behandelprotocollen; denk ook aan weerstandbevorderende middelen (kruiden, vitaminen/mineralen) en dring een eventueel (te) hoog antibioticumgebruik planmatig terug)
- Specifieke gezondheidsproblemen zoals long-aandoeningen, streptococci, diarree* (spoor samen met uw bedrijfsadviseurs de oorzaken op en werk systematisch aan verbeteringen; bepaal met uw dierenarts een goed schema)
- Slechte biosecurity op het bedrijf, met als gevolg insleep en interne verspreiding van kiemen* (loop beschikbare checklisten langs en benut bestaande protocollen. Doe dit in overleg met uw dierenarts en voer voorlichter)
- Zieke dieren en achterblijvers* (haal deze dieren tijdig uit het hok)
- Gezondheidsproblemen door mycotoxinen in voer of stro* (laat monsters onderzoeken; voeg zonnig mycotoxinebinders toe)

Dierfactoren

- Ongunstige erfelijke eigenschappen*: zoals stressgevoelige dieren, gebruik van dieren die voor de gangbare houderij zijn geselecteerd; gebruik van zeugenlijnen die veel, maar ook minder vitale biggen produceren.
- Ongunstige voorgeschiedenis*: Zijn er 'oude' staartbijters in de opgelegde groep? Zijn ze te vroeg gespeend? Last van speenstress gehad?
- Vroege opfokcondities*: Zijn de varkens eerder rijker/ruimer/luxer gehuisvest geweest dan nu? Of was het kraamhok juist onvoldoende verrijkt? Was er eerder bijterij of bloed in het hok?

Maak aantekeningen!
Noteer datum, hoknummer, weertype
(en -omslag), aantal en ernst van
bijterij, gedrag en bevindingen bij het
nalopen van de checklist op de vorige
pagina.
Neem managementmaatregelen!

Signalen van naderende problemen

WEES ALERT !

- ❖ Optimaliseer vroege detectie door vaak en goed naar de varkens te kijken.

Let vooral op:

- ❖ De staarhouding (naar beneden of tussen de benen geklemd), natte staart(pluim), kleine bijtpuntjes;
- ❖ Gedrag (onrust, verstoord liggedrag, actievere varkens, minder liggende dieren);
- ❖ Geluid (slachtoffers gillen in de regel wanneer ze gebeten worden);
- ❖ Omgeving (ineens intensiever gebruik van afleidingsmateriaal);
- ❖ Feller reageren op dierverzorgers;
- ❖ Verse bloedspatten op snuiten, vloer of hokafscheiding.

Varkens hebben hokverrijking, afleiding en de mogelijkheid tot natuurlijk gedrag (wroeten en zoelen) nodig.

Daarom kan juist een biologisch varken op het slachthuis nog een krulstaart hebben met een mooie haarpluim aan het puntje van de staart !

Een prima krul in de staart (foto: Nanda Ursinus)

Bijtwondjes aan de staartpunt (foto: Nanda Ursinus)

Wat te doen bij acute problemen?

- Stel een actieteam samen! Analyseer het probleem met uw erfbetreders (dierenarts, voeradviseur, ketenbegeleider, fokkerijspecialist, collega's). Spoor oorzaken op, prioriteer ze en pak ze aan! Schakel zonodig een onafhankelijke deskundige in die gespecialiseerd is in bijterij.
- Onderneem direct actie! Optimaliseer de strogift: verstrek ten minste 2 weken lang tweemaal daags een hand lang stro van goede kwaliteit. Verstrek tijdelijk (minimaal enkele weken) extra ander afleidingsmateriaal (bijv. ruwvoer, touw, jute zakken, verse takken van zacht hout zoals vurenhout of populier, kartonnen doos, hooimand). Ververs het regelmatig en zorg voor goed bijtbaar materiaal.
Hangende speeltjes (zoals jerrycans of balken hardhout) werken maar beperkt: varkens willen wroeten. Strooi desnoods tweemaal daags een handje voerpellets of mais-/graankorrels in het strobod.
- Pak de geconstateerde risicofactoren aan, zoals op het gebied van omgeving (bijv. door strogift, extra kuilvoer), het klimaat (tocht tegengaan), de voeding (agressie en tekorten opheffen), gezondheid (mycotoxinen weghalen), dierkarakteristieken (voorgeschiedenis en vroege opfokcondities optimaliseren) en management (frequente controle, registratie en communicatie).
- Verwijder bijters en slachtoffers uit het hok en zet ze in een hok met volop afleidingsmateriaal.
- Zorg voor een adequate ziekenboek met afleidingsmateriaal.
- Markeer vermeende bijters en (vroege) slachtoffers om latere controles te vergemakkelijken.
- Geef de probleemhokken waar mogelijk langdurig extra attractief hokverrijkingmateriaal.

- Geef antibiotica alleen bij ernstig staartbijten om infecties tegen te gaan.
- Voer een humaan afvoerbeleid: euthanaseer varkens die verlamd zijn en varkens met staartwonden die na 3 dagen in de ziekenboek nog geen verbetering laten zien, gewrichtsontsteking of een andere, bijkomende aandoening hebben.

Dingen om niet te doen:

- Hoog hangende kettingen met ballen: die geven de varkens (en de boer) slechts klappen.
- Losse speeltjes (worden vies en oninteressant of ze verstoren het liggedrag).
- Plastic (is slecht voor het milieu).
- Vermijd de inzet van gelten uit hokken / tomen waarin staartbijten is gezien. Dat is vragen om problemen met staartbijten in de toekomst!
- Tandknippen (wat jij niet wilt ...)

Achtergrondliteratuur

De Lauwere, C., Hoogendam, K., Zonderland, J., Bracke, M. 2009. *Stoppen met couperen? Varkenshouders over staartbijten en staartcouperen*. LEI rapport 2009-97, LEI, Den Haag, 60 pp
Hulsen, J. en K. Scheepens, 2005. *Varkenssignalen - Praktijkids voor diergericht varkenshouden*. Roodbont, Zutphen.
Johan Zonderland, Marc Bracke, Carolien de Lauwere. 2010. 'Risicofactoren van staartbijten'. *V-focus 2 (april 2010)*, 45-46. Beschikbaar op <http://edepot.wur.nl/135133>

